

Viljen til viden: Freud som *Conquistador* og arkæolog

"Vi vil ikke lide skibbrud. I stedet for den passage, vi leder efter, burde vi finde oceaner, der først vil blive fuldt udforsket af vores efterfølgere; men hvis vi ikke kæntrer for tidligt, hvis vores konstitution kan holde til det, så vil vi klare det. *Nous y arriverons*. Giv mig ti år til, og jeg skal afslutte neuroserne og den nye psykologi". Så optimistisk beskriver Freud sin stræben i et brev (dateret 3.1.1897) til sin ven og, på daværende tidspunkt, eneste forbundsfælle Wilhelm Fliess. Han selv og Fliess er de modige søfare; oceanerne de epokegørende opdagelser, der venter forude. Et tilsvarende billede dukker op i et senere brev, men tonen er her en lidt anden: "Jeg er slet ikke videnskabsmand, ikke iagttager, ikke eksperimentator, ikke tænker", skriver Freud. "Jeg er ikke andet end *Conquistador*, en eventyrer, om du vil oversætte det, med en eventyrers nysgerighed, dristighed og sejghed" (1.2.1900). Mellem de to breve ligger *Drømmetydning*, der ved udgivelsen i 1899 stort set blev ignoreret af den videnskabelige offentlighed. *Conquistador*-figuren er den dristige erobrere, men også outsideren; han er den etablerede videnskabs nedsættende dom, som Freud ironisk tager på sig og vender til en styrkeposition. Tilsammen giver de to billeder et indtryk af omfanget af Freuds ambition, men også af den ensomhed, der var prisen for at begive sig ud i det ukendte, og den trodsige stædighed, hvormed han fortsatte sin søgen. Med fremstillingen af sig selv som søfarer og *conquistador* lagde Freud grunden til den senere mytologisering af psykoanalysens opdagelse: Psykoanalysens fader som den ensomme pioner; erobreren, der indtog sindets uopdagede kontinent; den opdagelsesrejsende, der fandt kongevejen til det ubevidste. Men i alle myter er der som bekendt en kerne af sandhed . . .

Sammenligningen med erobreren havde dybe rødder i Freuds fantasiliv. Fra barnsben identificerede han sig med historiske helteskikkelser, hærførere og opdagelsesrejsende: Alexander den Store, Hannibal (der indtog en helt speciel plads i hans personlige fantasmatik), Cromwell, Napoleon, Columbus og, ikke mindst, Moses, der førte det jødiske folk til det forjættede land, hvortil han selv var forment adgang. Det er betegnende, at disse helte alle optræder i Freuds

psykoanalytiske forfatterskab; den fascinationskraft, de udøvede, var så stærk, at den overlevede barne- og ungdomsårene. Således gør Christian Braad Thomsen i Freud-biografien *Sigi Erobreren* erobringstemaet til den røde tråd i Freuds liv og arbejde. Fra Braad Thomsens bog låner jeg følgende lille historie: I juni 1938 forlod den 82-årige dødsmerkede Freud Wien for at drage til London, tvunget i eksil af nazisterne. Natten inden han krydsede Kanalen drømte han, at han landede på den engelske kyst på samme sted som Vilhelm Erobreren. Freud fastholdt altså til det sidste billedet af sig selv som erobrere - og med det viljen til at hente styrke i modstand og forfølgelse. Men selvom det er velkendt, at Freuds tilhængere yndede at sammenligne hans opdagelse af psykoanalysen med Christopher Columbus' opdagelse af Amerika, så var det dog hverken hærføreren eller den opdagelsesrejsende, der blev hans egen foretrukne identifikationsfigur som psykoanalytiker, men *arkæologen*.

Analogien mellem den psykoanalytiske blotlægning af individets uerkendte fortid og det arkæologiske udgravningsarbejde dukkede op allerede i de tidlige psykoanalytiske arbejder fra 1890'erne, og versioner af denne figur fortsatte med at præge Freuds forfatterskab helt frem til "Konstruktionen in der Analyse" fra 1937. Sammenligningen mellem psykoanalytikeren og arkæologen er ikke uden grund blevet kaldt "mestermetaforen for [Freuds] livsværk" (Gay, 172). Blandt de mange billeder, Freud brugte for at forklare psykoanalysen og dens metode, indtager arkæologien en særstatus. Ingen anden metafor har vist sig så vedholdende og livskraftig, og ingen anden har givet et mere besnærende billede af det psykoanalytiske arbejde. Arkæologimetforen er en magtfuld illustration, men den er samtidig Freuds drøm om viden. Det var som menneskesindets arkæolog, Freud ønskede at se sig selv. Og ligesom *conquistador*-figuren havde hans identifikation med arkæologen en plads i hans personlige fantasmatik. Freud var som bekendt en passioneret samler af græske, romerske og egyptiske oldsager, ligesom han begærligt slugte populære såvel som mere videnskabelige fremstillinger af arkæologiske udgravningsarbejder. 'Jeg har faktisk læst mere arkæologi end psykologi', tilstod den aldrende Freud i et brev til Stefan Zweig, og over for sin læge Max Schur karakteriserede han sin lidenskab for oldsager og arkæologi som "en tilbøjelighed, der i styrke kun blev overgået af trangen til nikotin" (Gay 170).

Flere har i tidens løb beskæftiget sig med Freuds billede af sig selv som arkæolog og erobrere. Blandt de bedste og mest perspektivrige bidrag hører historikeren Carl E. Schorskes essay om "Politics and Patricide in Freud's *Interpretation of Dreams*" (*Fin-de-Siècle Vienna*) og litteraten Malcolm Bowies "Freud's Dream of Knowledge" (*Freud, Proust and Lacan*). Begge læser erobreren og

arkæologen som metaforer for Freuds ambition, men har i øvrigt meget forskellige udlægninger af disse figurer og af forholdet mellem dem. Schorske fokuserer udelukkende på 1890'erne, psykoanalysens tilblivelsesår; hans hensigt er at påvise, at psykoanalysen har sit udspring i Freuds "livtag med den øst-rigske socio-politiske virkelighed: i sin egenskab af videnskabsmand og jøde, borger og søn" (183). De to identifikationsfigurer, *conquistador*'en og arkæologen, repræsenterer konfliktuerende fantasmer hos Freud, hævder Schorske: henholdsvis det politiske engagement, der igen hænger sammen med jødisk identitet og med forholdet til faderen, og den mere bløde videnskabelige tilbøjelighed, associeret med opfyldelse og assimilation. *Drømmetydning*, det psykoanalytiske gennembrudsværk, er et produkt af, men markerer samtidig løsningen på, denne konflikt, idet erobrerfantasiaen - den politiske trodsighed - neutraliseres af eller underordnes det psyko-arkæologiske projekt. Oprør viger for tilpasning; isolation for integration.

Også Bowie ser en modsætning mellem erobreren og arkæologen. De to fantasier leverede råmaterialet til "to forskellige intellektuelle selvbiografier", skriver han (35). I forhold til Schorske er det biografiske aspekt - mennesket Freud og hans stræben - imidlertid nedtonet. *Conquistador*'en og arkæologen er i Bowies fremstilling figurer for to modsatrettede tendenser i psykoanalytisk tænkning. Erobreren og arkæologen repræsenterer modsætningen mellem henholdsvis den spekulative og den empiristiske Freud, "mellem Freuds hang til ekspansiv teoretiseringen og hans forkærlighed for tilsyneladende teori-frihed - og mellem det hypotetisk-deduktive og det induktive spor i hans videnskabelige arbejde" (37). Selv er jeg tilbøjelig til at mene, at erobreren og arkæologen som psykoanalytiske fantasier og som metaforer for Freuds vilje til viden er forskellige udtryk for samme stræben snarere end konfliktuerende identifikationsfigurer. Jeg skal dog i det følgende trække på både Schorske og Bowie, men vil imidlertid ende et andet sted, nemlig i et udblik til den feministiske kritik af psykoanalysens vidensprojekt.

Det psykoanalytiske gennembrud: Hannibal og Winckelmanns Rom

Ambitionen om at flytte grænserne for vores viden er vel fælles for alle forskere og videnskabsmænd. I hvert fald forestiller vi os, at det må forholde sig sådan. Det særlige ved psykoanalysen er imidlertid, at den blev til som videnskab gennem Freuds analyse af sine egne motiver og sin egen ambition, som den bl.a. kom til udtryk i de fantasier og drømme, der knytter sig til erobring

og opdagelse. Foranlediget af sin faders død, påbegyndte Freud i 1897 en selv-analyse, og den direkte udløber af denne analyse var *Drømmetydning*, som for en stor del bygger på et materiale af egne drømme, heriblandt en serie af drømme der handler om erobring, arkæologi og ønsket om at komme til Rom - et ønske han i *Drømmetydning* bestemmer som "forklædning og symbol for flere varmt nærrede ønsker" (162), der bl.a. vedrører det videnskabelige arbejde. Det er først og fremmest disse Rom-drømme (og Freuds egen analyse af dem), der danner grundlag for Schorskes essay om Freud og hans tid - et essay, der har til hensigt at trænge ned under mytens overflade og kaste kritisk lys over opdagelsen af psykoanalysen. Jeg skal i det følgende gå i Schorskes fodspor, men min læsning er en lidt anden end hans.

I årene 1895 til 1898 foretog Freud i alt fem rejser til Italien, men nåede på ingen af disse til Rom. Ønsket om at besøge den evige stad voksede dog med hver rejse; det gav sig til kende i Freuds natlige såvel som vågne drømme og blev et genkommende tema i Fliess-korrespondancen. Drømmen om at se Rom synes i intensitet næppe at have stået tilbage for de ambitioner af videnskabelig og professionel karakter, som Freud i disse breve gav frit udløb, og man fornemmer en intim sammenhæng mellem de to. Hentydninger til Rom begyndte at dukke op i Fliess-korrespondancen fra omkring midten af 90'erne, og de tiltog i antal efter påbegyndelsen af drømmebogen. Freuds breve til Fliess fra denne periode svingede mellem dyb depression (når han var kørt fast i arbejdet med *Drømmetydning*) og næsten megaloman optimisme, når han følte inspirationen som "en sydende gæring" (16.5.97). Længslen efter Rom var forbundet med begge tilstande. I de guldne perioder søgte han tilflugt i fantasier om Rom: "Jeg er ikke i stand til at foretage mig noget som helst, bortset fra at studere Roms topografi. Min længsel efter Rom bliver stadig mere voldsom. Drømmebogen er gået uigenkaldeligt i stå" (23.10.1898). Omvendt kaldte forestillingen om den vellykkede fuldførelse af drømmeprojektet omgående på planer om en psykoanalytisk konference i Rom sammen med Fliess. Rom var målet der vinkede forude, men hele tiden syntes at flytte sig: "Rom er stadig langt væk; du kender mine romerske drømme" (2.3.1899). "Alt i alt er jeg længere væk fra Rom, end på noget andet tidspunkt siden vi mødtes" (12.2.1900). "Jeg er besat af tanken om at tilbringe påskeugen i Rom i år. Ikke at der er nogen begrundelse for det. Jeg har endnu ikke præsteret noget" (30.1.1901). Rom, der stod for opfyldelse og fuldbyrdelse, var tydeligvis samtidig omfattet af en psykisk hæmning, der også gjaldt de "varmt nærrede ønsker", som længslen efter den evige stad var symbol for. Som Freud skrev til Fliess allerede i 1897: "Min længsel efter Rom er dybt neurotisk" (3.12.1897).

Det Rom, Freud længtes efter at se, var det antikke Rom - arkæologens Rom. Drømmen om den evige stad blev næret af den gryende arkæologiske interesse, som fra starten var forbundet med det psykoanalytiske projekt. Oldsagssamlingen blev grundlagt netop i disse år, og skønt Freud levede isoleret og tilbagetrukket, opdyrkede han et venskab med Emanuel Löwy, professor i arkæologi i Rom: "Han fortæller mig om Rom" (5.11.97). Men ved siden af det klassiske Rom eksisterede for Freud et "andet Rom", som han fandt "næsten utåleligt" (19.9.1901), nemlig det katolske Rom, der videre var forbundet med (det katolske) Wien, som Freud hadede. I Freuds private fantasmatik var dette "andet Rom" - anakronistisk - kædet sammen med den semitiske feltherre Hannibal, der førte sine elefanter over Alperne, men blev slået tilbage umiddelbart uden for romernes hovedby. Freud havde beundret Hannibal siden sin skoletid, og over for Fliess udpegede han sin tidlige identifikation med hærføreren som nøglen til forståelsen af den hæmning, Rom var omfattet af (3.12.97). *Drømmetydning* vender tilbage til dette tema.

I fuld overensstemmelse med psykoanalysens arkæologiske metafor identificerer Schorske tre tidslag i det personlige drømmemateriale, Freud behandler i *Drømmetydning*. Øverst nutidslaget, der først og fremmest vedrører det videnskabelige og professionelle; i midten ungdommen og de sene barneår, der ifølge Schorske har det politiske som hovedtema; og nederst den tidlige barndom, centreret omkring den ødipale konflikt. Det professionelle, det politiske og det ødipale er samtidig hovedbestanddele i den krise, Freud gennemlevede i forbindelse med sin faders død og den efterfølgende selvanalyse. Professionelt set betegnede 1890'erne en karrieremæssig stagnation, der gav økonomiske vanskeligheder for Freud og hans stadigt voksende familie. Efter et studieophold hos Charcot i Paris var Freud vendt hjem til en lidet prestigegivende stilling ved neurologisk afsnit på Wiens offentlige børnehospital - en stilling, der må have forekommet ham en både faglig og karrieremæssig blindgyde. En forventet professorudnævelse udeblev, og Freud følte sig i stigende grad fagligt isoleret. Kimen til denne isolation blev lagt allerede ved hjemkomsten fra Paris, hvor Freud (med et kontroversielt foredrag om mandlig hysteri) bragte sig i faglig opposition til det magtfulde "Gesellschaft der Ärzte" og kort efter blev ekskluderet fra laboratoriet for cerebral anatomi.

Den faglige isolation udgør som tidligere nævnt et centralt moment i mytologiseringen af Freuds opdagelse af psykoanalysen. Steven Marcus skriver i sit forord til *The Origins of Psychoanalysis*, at netop disse ensomme erobrerår (ca. 1893 til 1900) videnskabeligt set står som "*anni mirabili* i Freuds liv og karriere" (xv). Det forunderlige trådte imidlertid først frem i bakspejlet. Fra en

prospektiv synsvinkel tog de første psykoanalytiske arbejder sig ud som en serie af mere eller mindre mislykkede forsøg. Freud havde tilsyneladende flere ideer, end han kunne håndtere, men det faktum, at han gang på gang løb panden mod en mur, og alligevel havde kræfter til at starte et nyt sted, vidner om hans formidable vilje til viden. I begyndelsen af 1890'erne arbejdede Freud på at formulere en psykologi, der hvilede på et videnskabeligt (neurofysiologisk) grundlag. Han måtte imidlertid opgive sit ambitiøse forsøg, og koncentrerede sig herefter om hysteristudierne. I midten af 90'erne kom *Studien über Hysterie* (skrevet sammen med Breuer, som han brød med kort efter udgivelsen pga. faglige uoverensstemmelser) og "Zur Ätiologie der Hysterie", hvor Freud formulerede sin stærkt kontroversielle teori (som efter eget udsagn blev mødt med "iskold" modstand) om hysteri som forårsaget af seksuelle oplevelser i barndommen. Allerede året efter så han sig imidlertid nødsaget til at opgive også denne teori. "I det almindelige værdisammenbrud står kun det psykologiske uskadt tilbage", skrev Freud til Fliess. "Drømmen står stadig fast . . . Skade, at man ikke kan leve af drømmetydning" (21.9.97). Herefter påbegyndtes det opslidende arbejde, der førte frem til *Drømmetydning*.

Politisk karakteriseres psykoanalysens tilblivelsesår af en højredrejning, der betød et voldsomt tilbageslag for de liberale ideer, som Freud støttede. Østrig-Ungarn oplevede i disse år en bølge af antisemitisme, der også satte sig spor i Wiens "Gesellschaft der Ärzte" såvel som i universitetsadministrationen. Freud havde allerede som ung student mærket antisemitismen, og i sin *Selbstdarstellung* fra 1925 anfører han denne oplevelse af diskrimination som en positiv karakterdannende faktor: "Jeg opdagede, at man forventede, at jeg skulle føle mig mindreværdig og fremmed, fordi jeg var jøde, hvilket jeg på det bestemteste nægtede. . . . Jeg affandt mig uden større beklagelse med min udelukkelse fra fællesskabet. . . . Disse første indtryk på universitetet havde imidlertid en konsekvens, som senere viste sig vigtig, for jeg blev i en tidlig alder gjort fortrolig med det at være i opposition og lyst i band af den 'kompakte majoritet'. Grunden var således lagt til en vis grad af uafhængighed med hensyn til dømmekraft" (9). Som Dr. Stockmann i Ibsens *En Folkefiende* holdt Freud på, at den stærkeste er ham, som står mest alene. Imidlertid havde det sine karrieremæssige omkostninger: I 1897 havde det medicinske fakultet omsider anbefalet Freud til det eftertragtede professorat, men antisemitiske kræfter i administrationen valgte at opsætte udnævnelsen.

Til de professionelle og politiske vanskeligheder føjede der sig en personlig krise: først og fremmest faderens død i 1896, der reaktualiserede en række glemte barndoms minder, som knyttede an til både ambition og politik. Her må

vi imidlertid ty til *Drømmetydning*, nærmere betegnet til analysen af Romdrømmene. Freud omtaler i alt fire drømme, der har direkte afsæt i længslen efter Rom. Alle fire drømme er korte og tilsyneladende enkle: I én drøm sidder Freud i et tog og ser fra sit kupévindue Tiberen og Ponte Sant'Angelo - og først da toget sætter sig i bevægelse, falder det ham ind, at han slet ikke har betrådt byen. I en anden drøm føres han op på en bakke, hvorfra Rom skimtes i tågedis; motivet "at skue ind i det forjættede land" (som Moses gjorde det) genkendes let. I to andre drømme befinder han sig endelig i Rom, men byen tager sig ganske anderledes ud end forventet. Bag den lakoniske og simple facade gemmer der sig imidlertid et væld af drømmetanker, der har relation til Freuds aktuelle situation såvel som til forholdet til faderen. I sin analyse tager Freud udgangspunkt i sin identifikation med erobreren Hannibal. Han fortæller, at han netop havde overvejet (endnu) en plan om at besøge Rom, da han var kommet i tanke om en sætning fra Jean Paul: "Det er tvivlsomt, hvem der med størst iver ilede frem og tilbage i sin stue, efter at han havde bestemt sig til at tage til Rom: konrektor Winckelmann eller feltherren Hannibal" (162). Men Hannibal nåede jo aldrig til Rom! Den opstemte forventning afløstes af frygt for at skulle dele skæbne med Hannibal. I det førømtalte brev til Fliess, hvor Freud diskuterede sin Rom-neurose, konkluderede han: "Lige så lidt som Hannibal lykkedes det mig i år at nå fra Trasimenersøen til Rom" (3.12.97). I *Drømmetydning* hedder det: "Således blev ønsket om at komme til Rom for mit drømmeliv til forklædning og symbol for flere andre varmt nærrede ønsker, på hvis virkeliggørelse jeg gerne vil arbejde med hele den puniske hærførers udholdenhed og målbevidsthed, og hvis opfyldelse i øjeblikket synes lige så lidt begunstiget af skæbnen som Hannibals ønske livet igennem om at kunne drage ind i Rom" (163).

At drømmen om at komme til Rom var forbundet med Freuds videnskabelige ambition, mener jeg at have sandsynliggjort i det foregående. Men Rom var også en lysere og lettere tilværelse - drømmen om at lægge skuffelserne, bitterheden og de pengemæssige bekymringer bag sig. Som det senere skulle blive klart, bestod der en, ovenikøbet meget direkte, forbindelse mellem drømmen om Rom og det professorat, som i 1900 - *Drømmetydning*s officielle udgivelsesår - var indefrosset på tredje år. Professoratet repræsenterede den faglige anerkendelse, som Freud trods alt tragtede efter. Men udnævnelsen ville også have en gunstig indflydelse på Freuds privatpraksis og dermed give familien et hårdt tiltrængt økonomisk løft. I forhold til disse forskellige mål repræsenterer erobreren Hannibal den udholdenhed, der var et væsentligt træk i Freuds karakter, ligesom han står for den dristighed og viljestyrke, uden hvilken psykoanalysen ikke ville være blevet til. Men Hannibal repræsenterer samtidig kom-

promisløsheden, trodsen og aggressiviteten. Det var som romerrigets besejrer, at Hannibal ville indtage Rom og gøre sig til dens hersker. Heroverfor lægger drømmeanalysen en anden strategi: kunsthistorikeren og arkæologen Winckelmanns. I modsætning til Hannibal kom Winckelmann til Rom. For sin videnskabs skyld overvandt han sin modvilje mod den katolske kirke (han var protestant) og blev pavelig bibliotekar i Rom. Winckelmann, arkæologen, står her for kompromis'et, tilpasningen - eller mindre pænt: kapitulationen, knæfaldet - men også for opfyldelsen og den videnskabelige fordybelse.

Med Winckelmanns knæfald for det katolske Rom får modsætningen mellem feltherren og arkæologen en klar politisk undertone. Rom-drømmene og erobrerfantasiens handler bl.a. om jødisk identitet. I *Drømmetydning* associerer Freud fra Rom til Karlsbad, til historien om en jøde, der skal til Karlsbad, 'hvis hans konstitution kan holde til det' (161). Det var netop denne jødevits, Freud hentydede til i brevet til Fliess, hvor han talte om de oceaner, de to skulle opdage, "hvis vores konstitution kan holde til det" (3.1.97). Forbindelsen mellem erobrerfantasiens og Freuds bevidsthed om sin jødiske identitet er naturligvis endnu mere oplagt, når det gælder Hannibal. Hvad der kvalificerede Hannibal til rollen som Freuds "yndlingshelt" i mellemskoleårene var ikke mindst det faktum, at Hannibal var den *semitiske* feltherre, der bød romerriget trods. Da forståelsen for "konsekvenserne af at stamme fra en fremmed race begyndte at vokse og de antisemitiske strømninger blandt mine kammerater tilskyndede mig til at tage standpunkt, antog den semitiske feltherre endnu større dimensioner i mine øjne," skriver Freud. "Hannibal og Rom symboliserede for mig som yngling modsætningen mellem jødedommens sejhed og den katolske kirkes organisation" (162). Hannibal repræsenterer her en racemæssig bevidsthed og politisk stillingtagen, mens W. står for den a-politiske linie, eller undertrykkelsen af det politiske. Og kontrasten mellem Hannibal og Winckelmann får en ekstra dimension, når man erindrer sig, at tilbageholdelsen af det eftertragtede professorat netop var en politisk, antisemitisk, manifestation.

Sidst men ikke mindst er identifikationen med den semitiske hærfører forbundet med forholdet til faderen. Under sin analyse stødte Freud på en barn-domserindring, "der endnu i dag ytrer sin magt i alle disse følelser og drømme" (163): Den 10-12 årige Sigmunds far havde fortalt sin søn om en hændelse fra sin egen ungdom. Han havde været ude at spadserere en tur, pænt klædt på og iført ny pelshue. En kristen kom hen til ham, slog huen af, så den faldt ned i snavset, og råbte: 'Væk fra fortovet, jøde!'. 'Hvad gjorde du så?' spurgte den lille Sigmund. 'Jeg gik ud på kørebanen og samlede huen op', lød det i drengens ører lidet heroiske svar. Og Freud fortsætter: "Over for denne situation, der ikke

tilfredsstillede mig, stillede jeg en anden, der svarede bedre til mine følelser, nemlig den scene, i hvilken Hannibals fader, Hamilkar Barkas, foran husalteret lader sin dreng sværge, at han vil tage hævn over romerne. Siden dengang havde Hannibal en plads i mine fantasier" (163).

Identifikationen med Hannibal betegner her et ønske om at hævne faderens ydmygelse, men samtidig også at triumfere over ham ved at forsvare den overbevisning, som faderen ikke formåede at hævde. (Måske gemmer der sig også et endnu mere direkte ødipalt ønske om at triumfere over faderen i forholdet til moderen: Andetsteds i *Drømmetydning* henviser Freud til et orakelsvar, ifølge hvilket herredømmet over Rom ville tilfalde den, der først kyssede moderen (400, n. 74)). Under alle omstændigheder repræsenterer erobreren en ødipal aggressivitet. I Freuds tidlige identifikation med Hannibal lå en kritik af faderen og et ønske om at udskifte ham. Hannibal fungerede således som den centrale figur i Freuds egen private "familieroman". Som bekendt betegner begrebet "familieroman" (som Freud brugte allerede i 1897-98 i brevene til Fliess) et kompleks af barndomsfantasier, der har udspring i Ødipuskomplekset: Barnet omdigter relationen til eget ophav, idet rigtige forældre i fantasien erstattes med andre, større, bedre, mere magtfulde - I Freuds eget tilfælde: Hannibals far, der krævede hævn over det jødiske folks fjender. Men Freud stoppede ikke her. I førsteudgaven af *Drømmetydning* begik han en fejl i omtalen af denne episode: han kaldte Hannibals far, hvis navn var Hamilcar, for Hasdrucal. Men Hasdrucal var Hannibals bror, altså faderens søn. I *Hverdagslivets psykopatologi* (1901) tolker Freud denne fejlhandling som et ønske om at være sin broders barn (Freud havde en halvbror, der var gammel nok til at være hans far) - altså en yderligere kritik af faderen. Men man kan også læse dette freudianske *slip* som et ønske om at være sit eget ophav: søn af faderens søn og altså uden "forgængere", som Harold Bloom ville udtrykke det. Uden alle omstændigheder må identifikationen med Hannibal ses som et udtryk for det faderopgør, der ifølge Bloom er et moment i enhver "stærk" kreativ proces (*The Anxiety of Influence*).

I Schorskes analyse er der imidlertid ikke plads til en sådan læsning af Hannibal-figuren. Hannibal står for den politiske forpligtelse, Winckelmann for den videnskabelige tilbøjelighed, siger Schorske. Det er hans pointe, at så længe Freuds selvforståelse var bundet op på Hannibalfiguren - og med den forpligtelse og det oprør, som Hannibal står for - var adgangen til Rom spærret. For at komme til Rom måtte Freud blive Winckelmann, dvs: "videnskaben måtte besejre politikken" (Schoeske, 193). Drømmeanalysen betegnede en sådan sejr over Hannibal. I arbejdet med *Drømmetydning* konfronteredes Freud med sin

egen fortid, herunder de kompromisløse politiske krav han i sin barndom og ungdom stillede til sig selv; men samtidig reducerede psykoanalysen ifølge Schorske det politiske til det ødipale. Selvanalysen og ikke mindst Freuds bearbejdning af forholdet til sin far førte som bekendt til opdagelsen af Ødipuskomplekset. Denne opdagelse blev afgørende for psykoanalysens fremtid. Men den var samtidig en slags fornægtelse af den politiske realitet og et skridt henimod den tilpasning, Winckelmann repræsenterer.

I Schorskens udlægning stod Freud i 1890'erne overfor valget: Hannibal eller Winckelmann? Politik eller videnskab? Så enkelt kan man efter min mening ikke stille det op. Hannibal (og de øvrige erobrerskikkelser) var og forblev et centralt element i Freuds videnskabelige selvforståelse - en figur for den ambition og stræben, der var drivkraften i det psykoanalytiske vidensprojekt. Men Schorske har alligevel ret, når han siger, at Freud gav køb. Karrieremæssigt og socialt fulgte han i Winckelmanns fodspor. Man kan sige, at han valgte forsoningen og integrationen frem for konfrontationen og isolationen. Eller mere kritisk: at han valgte karrieren frem for politikken.

Med færdiggørelsen af *Drømmetydning* var vejen banet for en "normalisering" af Freuds karrieremæssige og sociale forhold. Godt nok bragte publikationen af drømmebogen hverken den anerkendelse eller den tilfredsstillelse, han havde håbet på. Det psykoanalytiske gennembrud lod vente på sig, og faktisk var perioden umiddelbart efter udgivelsen præget af depression, jævnfør også brevene til Fliess. Alligevel syntes den psykiske barriere, der havde spærret adgangen til Rom, gradvist at smuldre. I september 1901 kom Freud så omsider til den evige stad. "Det var en smule skuffende, som det er tilfældet med alle ønskeopfyldelser, man har ventet for længe på, men det var alligevel et højdepunkt i mit liv", skrev han til Fliess (19.9.1901). Og med Rom-neurosens forsvinden kom omsider også professoratet i hus. Men udnævnelsen havde sin pris. "Jeg har gjort mit første knæfald for autoriteterne", tilstod Freud i det i øvrigt helt overstadige brev, hvor han overbragte nyheden. "Da jeg kom tilbage fra Rom, var min lyst til livet og arbejdet vokset, og min lyst til martyriet svundet ind. . . . Jeg kunne forestille mig, at det at vente på anerkendelse ville lægge beslag på et pænt stykke af min levetid, og at ingen i mellemtiden ville bekymre sig om mig. Og jeg ville jo gerne besøge Rom igen, passe mine patienter og holde mine børn lykkelige. Så jeg besluttede mig for at bryde med mine strenge principper og tage de fornødne skridt, som andre jo også gør det. Et eller andet sted må man kunne forvente at finde sin frelse, og den frelse, jeg valgte mig, var professortitlen" (11.3.1902). Efter fire års venten besluttede Freud sig omsider for at trække i de rigtige tråde og lægge et godt ord ind for

sig selv hos de indflydelsesrige rangspersoner, som han tidligere havde næret en næsten revolutionær foragt for. Herefter faldt udnævnelsen hurtigt på plads. "Hvis jeg havde taget disse skridt for tre år siden, ville jeg være blevet udnævnt tre år tidligere, og ville dermed have sparet mig selv for meget. Andre er lige så kloge, uden først at måtte rejse til Rom", slutter Freud.

Her endte brevvekslingen med Fliess. Og her startede samtidig en ny periode i Freuds liv og forfatterskab. Hans "*splendid isolation*" (7.5.1900) var brudt og den første begyndelse til en psykoanalytisk bevægelse gjort. Det symbolske punktum for Freuds Rom-neurose blev dog først sat i 1929, i *Kulturens Byrde*. Her forsones det antikke og det katolske Rom i en storlået arkæologisk fantasi over den evige stad, hvor byen, hvor alt er bevaret, fungerer som symbol på det ubevidste, psykoanalysens store opdagelse:

Lad os nu gøre den fantastiske antagelse, at Rom ikke er et menneskeligt beboelsesområde, men et sjæleligt væsen med en tilsvarende lang og omskiftelig fortid, hvor altså intet af det, der én gang var kommet i stand, er gået til grunde, men hvor alle tidligere udviklingsfaser stadig består ved siden af den sidste fase. Dette ville da for Roms vedkommende betyde, at kejserpaladserne og Septimius Severus' Septizontium stadig ville rejse sig i deres gamle højde på Palatinerhøjen, at Engelsborg endnu på sine tinder ville bære de skønne statuer, som de var smykket med indtil goternes belejring, o.s.v. Men endnu mere: Hvor Palazzo Caffarelli står, ville man atter - uden det var nødvendigt at fjerne denne bygning - finde det kapitolske Jupiter-tempel, og det ikke blot i dets sidste skikkelse, således som kejsertidens romere så det, men også i dets tidligste skikkelse, da det endnu fremviste etruskiske former og var prydet med antefikser af brændt ler. Hvor Coliseo nu står, ville vi kunne beundre Neros forsvundne Domus aurea; på Pantheon-pladsen ville vi ikke alene finde det nuværende Pantheon, således som Hadrian har efterladt os det, men vi ville på den samme grund også finde Marius Agrippas oprindelige bygning; ja, den samme grund ville bære kirken Maria sopra Minerva og det gamle tempel, over hvilket den er bygget. Og det eneste, der ville være nødvendigt for at fremkalde det ene eller det andet syn, var måske en ændring af synsretningen eller af iagttagersens ståsted. (13-14)

Arkæologen og conquistador'en i den psykoanalytiske diskurs

I Schorskes beretning om psykoanalysens opdagelse figurerer Winckelmann som eksponent for arkæologen som psykoanalytisk identifikationsfigur. Men

det var en helt anden slags arkæolog, der tiltrak Freud. Ikke den lærde klassicist og kunsthistoriker (Winckelmann optræder kun den ene gang i forfatterskabet), men eventyreren og amatørarkæologen Heinrich Schliemann, der som type betragtet er nært beslægtet med *conquistador*-figuren. Schliemann havde ingen videnskabelig uddannelse; han var købmand og skabte som sådan en større formue. Men han havde siden sin barndom været optaget af Homers digtning, og i 1863 opgav han sin handelsvirksomhed for at bevise sin teori om, at *Illia-den* var baseret på historiske kendsgerninger. Målet var at finde spor af Homers Troja, og helt sensationelt lykkedes det ham ved Hissarlik-højen at udgrave ikke bare ét, men flere Troja'er under hinanden tillige med en guldskat, som han hævdede var kong Priamus'. Schliemann skrev flere bøger om sin udgravning af Troja og sine andre arkæologiske bedrifter i Mykenai og Tyrins, og hans beretninger er spændende og dramatiske som romaner.

Freuds beundring for Schliemann er legendarisk. Og der er mange grunde til, at det netop var Schliemann, der blev Freuds helt og identifikationsfigur. Med opdagelsen af Troja opfyldte Schliemann et barndomsønske og fandt dermed sand lykke, som Freud bemærkede i et brev til Fliess (28.5.99). Men han havde arbejdet sig frem til denne opfyldelse med en målrettethed, udholdenhed og dristighed, der ikke lader Freuds øvrige helteskikkelser noget efter. Schliemann havde haft visionerne og modet til at tænke i andre baner end den etablerede arkæologiske videnskab, og han havde samtidig formået at omsætte sine teorier i handling. Som følge heraf havde han formået at vende den spot og latterliggørelse, som var blevet hans ideer til del, til respekt og anerkendelse. Ikke blot det talrige publikum, der i spænding fulgte hans udgravninger, men også arkæologerne endte med at hylde ham. Schliemann var kort sagt outsideren, den dristige ener, hvis epokegørende arbejde flyttede grænser, og som efter modgang fandt både lykke og hæder.

Ikke så underligt at Freud i psykoanalysens formative år ønskede at sammenkæde sig selv og sit eget projekt med denne *conquistador*-arkæologs liv og værk. Allerede fra midten af 1890'erne (*Studien über Hysterie*) begyndte Freud at sammenligne den psykoanalytiske metode med det arkæologiske udgravningsarbejde, og den arkæolog, han tegner billedet af, har som type en umiskendelig lighed med Schliemann. I "Zur Ätiologie der Hysterie" indleder han således sin fremstilling af det psykoanalytiske arbejde med at bede sine læsere forstille sig "en opdagelsesrejsende", der

ankommer til en fremmed egn, hvor en samling ruiner med murrester og brudstykker af søjler og tavler med halvt udviskede, ulæselige inskriptioner vækker hans interesse. Han kan lade sig nøje med at undersøge det, der lig-

ger frit fremme. Han kan derefter udspørge de lokale indbyggere - måske halvbarbariske folk - om, hvad overleveringen kan fortælle dem om disse monumentale resters historie og betydning, skrive deres oplysninger ned og - rejse videre. Men han kan også gå til værks på en anden måde. Han kan have medbragt hakker, skovle og spader og sætte de lokale til at arbejde med dette værktøj. Sammen giver de sig i kast med ruinerne, rydder murbrokker væk og, startende med de synlige rester, afdækker de det begravede. Hvis hans arbejde krones med held, taler fundene for sig selv: Brudstykkerne af murværk er dele af den vold, der har omgivet et palads eller et skatkammer. På grundlag af søjleresterne kan man rekonstruere et tempel. Og de talrige, i heldigt fald tosprogede, inskriptioner afslører et alfabet og et sprog. Afkodet og oversat giver disse inskriptioner uanede oplysninger om de begivenheder i fortiden, som hine monumenter er bygget til minde om. *Saxa Loquuntur!* (426-27)

Bowie kalder denne passage "hyperbolsk arkæologi" (19). Men rent faktisk var slutningen af det 19. århundrede og begyndelsen af det 20. arkæologisk set en veritabel guldalder. Disse år bød på en række store arkæologiske begivenheder, der, foruden Schliemanns fund af Troja, talte om sensationelle opdagelser som f.eks. Evans' udgravning af Knossos. Freud slutte begærligt beretningerne om arkæologernes udgravningsarbejde i Middelhavslandene og Lilleasien. Hvad der fra første færd fascinerede ham, var det faktum, at arkæologien påviste en kerne af sandhed i de græske legender. Ikke blot Schliemanns opdagelse af det Homeriske Troja, men også Evans' udgravning af Knossos sandsynliggjorde, at de myter, man havde taget for fiktioner, faktisk dækkede over en historisk realitet. Freud spejlede sine egne fund i denne opdagelse. "Dybt begravet under alle [patients E.'s] fantasier fandt vi en scene fra den tidligste periode", skrev han i et brev til Fliess. "Jeg kan næsten ikke få mig selv til at tro på det endnu. Det er, som om Schliemann havde udgravet endnu et Troja, som man hidtil havde troet var en myte" (21.12.99).

Freuds entusiasme for arkæologien begrænsede sig dog på ingen måde til Schliemann og Evans' bedrifter. Arkæologien var i disse år en disciplin i rivende fremgang, der udviklede nye, avancerede udgravnings- og konserveringsteknikker og stadig mere nøjagtige metoder til klassificering, datering og rekonstruktion af de arkæologiske fund. Freud fulgte med interesse arkæologiens metodiske og tekniske fremskridt, og han henviste til disse fremskridt for at belyse den psykoanalytiske metodes udvikling og de forventninger, han knyttede til den. Selvom indflydelsen fra Schliemann var mærkbar i hvert fald frem til *Brudstykke af en hysterianalyse* (1905), så var det efterhånden arkæo-

logen som videnskabsmand, optaget af problemer omkring datering og rekonstruktion, snarere end arkæologen som *conquistador*, der blev Freuds identifikationsfigur. Således i artiklen "Konstruktionen in der Analyse" (1937), hvor psykoanalytikerens konstruktion af patientens glemte fortid retfærdiggøres med henvisning til arkæologens nødvendige rekonstruktionsarbejde - "både arkæologen og analytikerens har en ubestridelig ret til at rekonstruere gennem fuldstændiggørelse og sammenføje af de bevarede fragmenter" (397) - men hvor Freud samtidig kyndigt diskuterer de vanskeligheder, der i arkæologien såvel som i psykoanalysen knytter sig til "bestemmelsen af fundenes relative alder" (397).

Jeg har i anden sammenhæng argumenteret for, at arkæologien fungerede som en tankemodel for Freud, og altså ikke bare som et middel til at illustrere, forklare eller retfærdiggøre det psykoanalytiske arbejde. Freud holdt fra starten sine "fund" op mod arkæologiens, og han benyttede sig af et sprog, der var farvet af arkæologiens og geologiens spatio-temporale forestillinger, når han skulle definere psykoanalysens objekt og retningen for dens søgen. Psykoanalysen var fra begyndelsen konciperet som en metode til at bringe det dybt begravede, som samtidig er det arkaiske, frem i lyset. Ligesom arkæologernes udgravninger havde kastet lys over den forhistorie, der ved det 19. århundredes begyndelse havde været et *terra incognita*, således skulle psykoanalysen give ny viden om "de dybeste og mest primitive lag af den mentale udvikling" (som det hedder i Ulvemandsanalysen). Arkæologien fungerede som et løfte om, at også individets glemte forhistorie kan genopdages og rekonstrueres - omend dette arbejde, ligesom arkæologisk udgravningsarbejde, stiller krav om høj teknisk kunnen. Den kan genopdages og rekonstrueres fordi den - ligesom Pompeji og Tutankhamons grav - i al væsentlighed er forblevet uberørt af tidens tand. De store udgravninger, som Freud fulgte med ivrig interesse, bragte forbløffende velbevarede rester af længst forsvundne civilisationer for dagen. Fortiden var bevaret, fordi den havde været begravet. Noget tilsvarende måtte gælde det materiale fra den tidlige barndom, som kom frem under det psykoanalytiske terapeutiske arbejde. Allerede i *Studien über Hysterie* erklærede Freud, at den psykoanalytiske proces svarer til "udgravningen af en begravet by" (201), og i *Der Wahn und die Träume in W. Jensen's 'Gradiva'* sammenlignede han individets fortrængte (infantile) fortid med det begravede Pompeji: "Der findes i virkeligheden ingen bedre analogi for fortrængningen, som gør et sjæleligt indhold utilgængeligt og samtidig bevarer det, end den tildækning, der blev Pompejis skæbne, og hvorfra byen atter i kraft af spadernes arbejde kunne genopstå" (65). Det ubevidste - det fortrængte - er tidløst og relativt uforander-

ligt, hævdede Freud. Derfor står psykoanalytikerens regelmæssigt i samme situation som arkæologerne, da de udgravede Pompeji. Som det hedder i "Konstruktionen in der Analyse": "Alt væsentligt er bevaret; selv det, der synes at være fuldstændig glemt, er alligevel nærværende på en eller anden måde og på et eller andet sted. Det er blot begravet og er dermed gjort utilgængeligt for det for det pågældende individ" (46).

Arkæologiens funktion som epistemologisk model i psykoanalysen kunne motivere en skelnen mellem arkæologen og erobreren som psykoanalytiske identifikationsfigurer - også selvom Freuds identifikation med arkæologen, især i de tidlige arbejder, kan være vanskelig at holde ude fra hans billede af sig selv som *conquistador*. Arkæologen i den psykoanalytiske diskurs er ikke bare opdager, eventyrer, erobrere. Og omvendt: der findes erobrertilbøjeligheder i psykoanalysen, der rækker ud over den arkæologiske metafor. Ifølge Bowie repræsenterede arkæologien for Freud "en verden af hårde, skinnende fakta, i hvis nærvær hypoteser og teorier kunne forventes at ville smelte bort" (27). Det arkæologiske objekts faktiske realitet giver arkæologens arbejde en selvfølghed, som psykoanalytikerens måtte misunde - også selvom fundene ikke bare "taler for sig selv", som Freud mente det i 1896. Arkæologien repræsenterer i dette perspektiv Freuds trang til at få fast grund under fødderne; den er ikke en drøm om teori-frihed, som Bowie hævder, men om empirisk forankring af teorien - et håb om at kunne erstatte de blotte hypoteser med analytiske fund, hvis sandhedsværdi er uomtvistelig. Den mest iøjnefaldende forskel mellem det arkæologiske og det psykoanalytiske fund er jo førstnævntes materielle eksistens. Måske har vi her en del af forklaringen på Freuds lidenskab for at samle oldsager, som han opstillede i sine konsultationsværelser, der med tiden antog karakter af et museum. De arkæologiske objekter fungerede som stofflige modstykker til de mindre substantielle "fund", analytikerens gjorde i disse rum. Ernest Jones beretter, at Freud havde for vane under sit arbejde at berøre de statuetter, han havde stillet frem på sit skrivebord. Det er fristende at se denne gestus som en nærmest besværgende handling - et udtryk for psykoanalytikerens umulige drøm om håndgribelighed.

Drømmen om håndgribelighed finder ifølge Bowie sin modsætning i "Freuds videnskabelige forestillingsevnes mobilitet" (27), som han ser personificeret i erobrerskikkelsen. Forskellen mellem arkæologen og erobreren er helt banalt den, at den ene går i dybden, den anden i bredden. Den ene søger indad, nedad, tilbage mod det forhistoriske; den anden stræber efter at udvide sit territorium. Erobrerfantasiens kan læses som en metafor for Freuds og i videre forstand psykoanalysens ekspansionsdrift. Dels ekspanderede psykoanalysen organisa-

torisk, som Ole Andkjær Olsen beskriver det i artiklen "Freuds historiske betydning": "På det organisatoriske plan er Freuds psykoanalyse gennem vort århundrede blevet til et verdensomspændende imperium. Den er vokset fra en diskussionsklub med mødested i Freuds venteværelse til en magtfuld brancheforening med omfattende uddannelses-, forsknings- og forretningsmæssige opgaver. Den er ekspanderet fra det lokale og nationale til det internationale" (16). Men først og fremmest kom Freuds ekspansiondrift til udtryk i det videnskabelige arbejde som en stræben efter at udstrække den psykoanalytiske teori og metode til stadig nye felter, der lå uden for dens egentlige genstandsområde - fra humor, litteratur og billedkunst til krig og religion. Overalt påtog den sig, som Andkjær bemærker, at forklare det, ingen anden havde kunnet forklare, eller i hvert fald at trænge ned til betydningslag, som andre tilgange ikke gav adgang til; fordringen på hermeneutisk overlegenhed er så at sige indbygget i den psykoanalytiske selvforståelse. Det er denne fordring, Peter Brooks referer til, når han siger at psykoanalysen "næsten nødvendigvis er imperialistisk" (336). Hvad der motiverede denne ekspansionisme eller imperialism var Freuds insisterende tro på, at *alt* - selv det tilsyneladende meningsløse, ligegyldige, marginale, tilfældige - har betydning. Al menneskelig handling - også drømmen, forglemmelsen og fortalesen - er motiveret, dvs. meningsfuld, og kan derfor gøres til genstand for tydning. Som Brooks har udtrykt det, arbejdede Freud ud fra den forudsætning, at alt, hvad der fremtræder, er tegn, og at alle tegn kan gøres til genstand for tolkning. "Det er ikke så underligt, at Freud kaldte sig selv en 'conquistador'", skriver Brooks: "han udvider i bemærkelsesværdig grad tegnenes imperium og deres betydningsfulde tydning" (336).

Forestillingen om en underliggende meningsfuldhed er også et væsentligt aspekt af arkæologimetaforen. Det er således formodningen om, at den gådefulde samling af "ruiner med murrester og brudstykker af søjler og tavler med halvt udviskede, ulæselige inskriptioner" er rester af en oprindelig meningsfuld helhed, der motiverer det psyko-arkæologiske udgravnings- og rekonstruktionsarbejde. At bestræbelsen på at udvide grænserne for det tydbare i denne sammenhæng er underordnet Freuds utrættelige søgen efter det arkaiske, det primitive, det oprindelige og grundlæggende, finder jeg mindre væsentligt. I det hele taget finder jeg, at forskellene mellem erobrings- og arkæologimetaforen er mindre betydningsfulde end fællestrækkene. Begge er således dynamiske og målrettede fantasier. Og hvad enten psykoanalytisk viden metaforiseres som en by, der indtages, som et kontinent, der udforskes, eller som et Troja, der udgraves, så er pointen i hvert tilfælde den samme. Både erobrings- og arkæologimetaforen hævder, at psykoanalytikerens vidensobjekt eksisterer forud

for og uafhængigt af selve erkendelsesprocessen, der netop har karakter af en opdagelsen eller en afdækning, ikke en skabelse.

Jeg har i en anden sammenhæng (*The Freudian Reading: Analytical and Fictional Constructions*) argumenteret for, at psykoanalysens arkæologiske metafor fungerede som et forsvar, ikke bare mod de kritikere, der beskyldte psykoanalysen for at opfinde snarere end at finde, men også mod Freuds egen bevidsthed om, at psykoanalysen - dens modeller og begrebsapparat såvel som dens tolkninger og sygehistorier - indeholder et moment af fiktion. At den arkæologiske metafor er forsvar, mener også Toril Moi. I hendes udlægning er det imidlertid *det kvindelige*, Freud søgte at afgrænse sig fra gennem sin identifikation med arkæologen.

At både erobringsfantasien og drømmen om at udgrave det forsvundne Troja er traditionelt *mandlige* fantasier, kan der vel næppe herske tvivl om. *Conquistador*'en, hærføreren, den opdagelsesrejsende og arkæologen udtrykker som identifikationsfigurer en udpræget maskulin drift og ambition. Det er i den sammenhæng ganske betegnende, at Freud i *Die Frage der Laienanalyse* (1926) omtaler kvindens seksualitet, som psykoanalysen i årevis havde forsøgt at give en bestemmelse af, som et "*dark continent* for psykologien" (303). Den kvindelige seksualitet fremstår her som objektet *par excellence* - den ultimative udfordring - for den psykoanalytiske *conquistador* og opdagelsesrejsendes vidensdrift; det er *her* han skal triumfere eller lide nederlag. Men kan man konkludere, at psykoanalysen udgør et maskulint, for ikke at sige et fallisk eller ligefrem "fallocentrisk" vidensprojekt, der sætter det kvindelige som både objekt og modstander? Det mener Moi, der med afsæt i Freuds analyse af Dora diskuterer sammenhængen mellem epistemologi og seksualitet i psykoanalysen, sådan som den bl.a. kommer til udtryk i Freuds arkæologiske metafor.

Dora-analysen er en af Freuds mest kendte sygehistorier. Den er imidlertid samtidig et monument over en terapeutisk fiasko. Forholdet mellem analytiker og analysand synes at være kørt skævt helt fra begyndelsen, og efter få måneders terapi afbrød Dora behandlingen. Da Freud efter flere års tilbageholdenhed i 1905 valgte at offentliggøre sygehistorien, publicerede han den betegnende nok under titlen *Brudstykke af en hysterieanalyse*. Brudstykke henviser imidlertid ikke blot til den afbrudte behandling. Man kan kun give Moi ret i, at Freud i denne sygehistorie i påfaldende grad er optaget af modsætningen mellem brudstykke og helhed, mellem det fragmentariske og det komplette, som han diskuterer i efterskriftet såvel som i sine indledende bemærkninger. Her påberåber han sig med en velkendt gestus arkæologens ret til at fuldstændiggøre gennem rekonstruktion af det manglende: "Mine analytiske resultatets

ufuldstændighed levnede mig ingen anden mulighed end at følge eksemplet fra de forskere der har den lykke at bringe de uvurderlige omend ødelagte fortidslevninger frem i dagens lys efter deres lange begravelse. Jeg har suppleret det ufuldstændige efter de bedste mønstre i de øvrige analyser, jeg kender til, men som en samvittighedsfuld arkæolog har jeg i intet tilfælde forsømt at angive det punkt, hvor mine konstruktioner lægger noget til det autentiske materiale" (27).

"De ødelagte fortidslevninger" er patientens - Doras - fortælling. I *Brudstykke af en hysterieanalyse* påpeger Freud således, at hysteri karakteriseres ved patienternes "manglende evne til at give en ordnet fremstilling af deres livshistorie". Hysterikerens fortælling bærer fortrængningens mærke; den er derfor lakunar, dunkel og usammenhængende. Analysens sigte er at ophæve fortrængningerne: at udfylde lakunerne i patientens beretning og hermed tilvejebringe "det fulde overblik over en i sig selv konsekvent og forståelig sygehistorie uden huller" (30-31). Intetsteds har Freud formuleret sit ideal om den sammenhængende, kohærente, helstøbte sygehistorie så klart som i Dora-analysen, der netop aldrig når frem til en sådan afslutning. Der består således en åbenlys diskrepans mellem på den ene side idealet om helhed og fuldstændighed og på den anden side den faktiske analyse, der, som Freud selv påpeger, i mere end én forstand er fragmentarisk og fuld af huller. "Freuds tekst svinger endeløst mellem hans begær efter total indsigt eller viden og en ubevidst erkendelse af (eller frygt for) at viden i sig selv har en fragmentarisk status", mener Moi (187).

Brudstykke af en hysterieanalyse handler naturligvis om Dora; men sygehistorien handler også - og måske i mindst lige så høj grad - om Freud selv og hans drøm om absolut og komplet viden. Dora-analysen udtrykker et psykoanalytisk vidensbegær, et ønske om total oplysning, der samtidig er en drøm om at bemestre materialet. I den forstand kan man se Dora ikke blot som Freuds patient, men også som hans modstander i et magtspil. Dora sidder inde med den hemmelighed, som det er analytikerens opgave at bringe for dagens lys. Ved at afvise Freuds tolkninger anfægter hun hans autoritet og lægger hindringer i vejen for hans mål om en sygehistorie uden lakuner. Doras "huller" udgør en trussel mod psykoanalysens drøm om komplet viden. I Moï's udlægning har denne trussel karakter af en kastrationstrussel: Psykoanalysens idé om vidensbesiddelse er, argumenterer hun, bundet op med dens teori om det mandlige versus det kvindelige køn.

At viden og seksualitet hænger sammen er i sig selv en grundlæggende psykoanalytisk antagelse. I *Tre afhandlinger om seksualteorien* taler Freud ligefrem om epistemofili, "en drift til at vide og udforske", der på den ene side har karakter af "en sublimeret form for bemægtigelse, og på den anden side arbej-

der . . . med betragtningslystens energi" (62), og hvis første ytring er den infantile seksualudforskning, udforskningen af kønsforskellen, der i psykoanalysen forstås som modsætningen mellem at have eller ikke at have - mellem det komplette og det mangelfulde. Det er altså ikke kun den kvindelige hysterikers livshistorie, der er hullet og ufuldstændig; det er også hendes køn. "De uvurderlige omend ødelagte fortidslevninger' er ikke bare Doras historie: de er Dora selv, hendes kønsorganer og den feminine epistemologiske model", skriver Moi (167). Arkæologimetaforen forråder kastrationsangsten, men er samtidig et forsvar mod den: "jeg har, ligesom arkæologen, 'suppleret det ufuldstændige'", skriver Freud. Arkæologien fungerer på den måde som en maskulin, fallisk epistemologisk fantasi i psykoanalysen. I kraft af psyko-arkæologens efterlods rekonstruktionsarbejde, der fylder hullerne i det analytiske materiale, genvinder Freud den autoritet, som han i magtkampen med Dora har været på nippet til at sætte over styr.

Jeg kan på dette sted ikke lade være med at citere fra et af Freuds rejsebrev til Fliess fra Italien . Freud beretter fra et besøg i en underjordisk drypstenshule: "Vores fører . . . havde opdaget hulen, og var tydeligvis et geni, der var gået i frø. Han blev ved med at snakke om . . . sine bedrifter i disse underjordiske riger. Da han sagde, at han allerede havde været i 36 'huller' i Carso'en, forstod jeg, at han var en neurotiker, og at hans *conquistador*-bedrifter var en erotisk ækvivalent. Han bekræftede dette et øjeblik senere, for da Alexander spurgte ham, hvor langt man kunne trænge ind i hulerne, svarede han: 'Det er ligesom med en jomfru; jo længere des bedre'" (14.4.98).

Mois analyse tager psykoanalysens seksualsymbolik i anvendelse overfor dens egne vidensmetaforer, og hendes argumentation er både skapsindig og besnærende. Alligevel er jeg ikke uden forbehold over for hendes konklusioner. Det er sandt, at Freud begærede fuldstændig viden, total opklaring af alle dunkle spørgsmål; erobrings- og arkæologimetaforerne i psykoanalysen kan uden vanskelighed læses som udtryk for en (fallisk?) stræben efter komplet indsigt, som også er en magtfantasi, en drøm om at besidde og bemestre. Men at stræbe efter absolut viden er også at have modet til at risikere sine resultater. Der var hos Freud en intellektuel ærlighed eller kompromisløshed, som betød, at han nok var imperialist, men aldrig dogmatiker. Freud var utvivlsomt en autoritær patriark i sin analyse af Dora. Men da han skrev sin sygehistorie, gengav han ikke blot analysens resultater, men gav tillige en kritisk analyse af terapiens forløb. Derfor er *Brudstykke af en hysterianalyse* (som også Mois læsning demonstrerer) en tekst fuld af åbninger - en tekst der rejser spørgsmål, som peger ud over tekstens egne grænser. Og denne åbenhed, denne uafsluttedhed, der i

høj grad er karakteristisk for Freuds forfatterskab, er for mig at se en direkte konsekvens af hans vilje til viden.

Det var denne Freuds vilje til viden - hvad enten den ytre sig som en bestræbelse på at udvide tegnenes imperium eller afdække de ældste og mest primitive lag i den psykiske udvikling - der fik ham til at presse sine undersøgelser til det punkt, hvor han ikke længere (eller endnu ikke) havde svar; eller hvor de svar, han fandt, tvang ham til kritisk revision af tidligere konklusioner. *Conquistador*-fantasier er også en figur for Freuds vilje til at sætte på spil.

Litteraturliste

- Harold Bloom, *The Anxiety of Influence*. London: Oxford University Press, 1973
- Malcolm Bowie, *Freud, Proust and Lacan: Theory as Fiction*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987
- Christian Braad-Thomsen, *Sigi Erobreren: En Freud-biografi*. København: Hans Reitzel, 1984
- Peter Brooks, "The Idea of a Psychoanalytic Literary Criticism". *Critical Inquiry* 13 (1987), 334-348
- Sigmund Freud, *The Origins of Psychoanalysis: Letters to Wilhelm Fliess, Drafts and Notes: 1887-1902*, ed. Marie Bonaparte a.o. New York: Basic Books, 1954
- , *Studien über Hysterie. Gesammelte Werke* vol. I
- , "Zur Ätiologie der Hysterie". *Gesammelte Werke* vol. I
- , *Drømmetydning* 1-2. København: Hans Reitzel, 1974
- , *Hverdagslivets psykopatologi*. København: Hans Reitzel, 1983
- , *Tre afhandlinger om seksualteorien*. København: Hans Reitzel, 1973
- , *Dora. Brudstykke af en hysterianalyse*. København: Hans Reitzel, 1984
- , *Der Wahn und die Träume in W. Jensens 'Gradiva'*. *Gesammelte Werke* vol. VII
- , *Selbstdarstellung*, eng. overs. *An Autobiographical Study. Standard Edition* vol. XX
- , *Die Frage der Laienanalyse. Studienausgabe* ergz.
- , *Kulturens Byrde*. København: Hans Reitzel, 1987
- , "Konstruktionen in der Analyse". *Gesammelte Werke* vol. XVI
- Peter Gay, *Freud: A Life for Our Time*. London: J. M. Dent, 1988
- Toril Moi, "Representation of Patriarchy: Sexuality and Epistemology in Freud's Dora" in *In Dora's Case: Freud - Hysteria - Feminism* ed. Charles

- Bernheimer & Claire Kahane. New York, Columbia University Press, 1985
- Lis Møller, *The Freudian Reading: Analytical and Fictional Constructions*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1991
- Ole Andkjær Olsen, "Freuds historiske betydning". *Psyke & Logos* 1 (1989), 10-32
- Carl E. Schorske: *Fin-de-Siècle Vienna: Politics and Culture*. New York: Vintage Books, 1981